

Частина I

1

За два роки до того, як піти з дому, батько сказав матері, що я дуже негарна. Фразу цю він промовив півголосом у помешканні, яке батьки відразу після одруження придбали в Ріоне Альто¹, у кінці вулиці Сан-Джакомо-дей-Капрі. Усе: вулички Неаполя, синє крижане лютневе світло, ці слова — немов застигло. А я тоді випорснула геть і досі біжу поковзом, навіть зараз, у цих рядках, які творять для мене якусь історію, хоча насправді у них немає нічого, геть нічого мого, нічого, що справді почалося чи справді добігло кінця — це всього лиш незрозуміле плетиво, і ніхто, навіть та, хто це пише, не знає, чи воно й справді містить реальну нитку оповіді, а чи є лиш виявом розкошланого, невитравного болю.

¹ Ріоне Альто — район Неаполя на верхівці пагорба Вомеро, сусідче з елітним кварталом Вомеро. (Тут і далі прим. перекл.)

Я дуже любила свого батька, він був чоловіком лагідним і приязним. Мав вишукані манери — вони чудово пасували до його тендітного тіла, на якому одяг завжди здавався завеликим, і в моїх очах це надавало йому неповторної елегантності. Риси його обличчя були делікатні, і ніщо не порушувало гармонії: ні глибокі очі з довгими війями, ні бездоганної форми ніс, ні повні уста. Він завжди говорив зі мною веселим тоном, незалежно від його та мого настрою, і не зачінявся у своєму кабінеті — він весь час щось вивчав, — поки не видобував з мене бодай однієї усмішки. Особливо його тішило моє волосся, але тепер мені важко згадати, коли саме він почав ним захоплюватися — можливо, коли мені було вже два або три роки. За мого дитинства наші розмови завжди були такими:

— Яке чудове волоссячко, таке м'якеньке і блискуче, подаруєш мені?

— Ні, воно моє.

— Не будь такою скупкою.

— Якщо хочеш, можу тобі його позичити.

— Чудово, а потім я тобі його більше не віддам.

— Ти маєш своє.

— Своє я взяв у тебе.

— Неправда, ти мене дурши.

— Подивись сама: воно було таке гарненьке, і я його у тебе вкрав.

Я перевіряла, але жартома — я знала, що він ніколи б його в мене не вкрав. І сміялася, аж заходилася сміхом — з ним мені було веселіше, ніж з матір'ю. Він завжди хотів у мене щось вкрати — вухо, ніс, підборіддя — мовляв, вони такі чудові, що він жити без них не може. Я страшен-

но любила цей його тон, він ненастанно доводив мені, що я йому конче потрібна.

Звісно, з усіма іншими батько так не поведився. Іноді, коли щось дуже його захоплювало, він вдавався до схвилюваних і вельми вишуканих промов та нестримних виявів почуттів. У інших випадках він коротко обривав розмову такими точними, короткими й насиченими смислом фразами, що ніхто більше не знав, що йому відповісти. Ці дві його іпостасі дуже відрізнялися від того батька, якого любила я, і їх існування я відкрила, коли мені було сім чи вісім років. Саме тоді я почула, як він сперечається з друзями і знайомими, що іноді приходили до нас додому і вельми палко обговорювали питання, у яких я нічого не тямилася. Я тоді переважно сиділа на кухні разом з матір'ю і майже не звертала уваги на колотнечу, яка розгорталася за кілька метрів. Але іноді мати теж зачинялася за роботою у своїй кімнаті. Тоді я гралася сама в коридорі або ж читала, все ж таки здебільшого читала, бо батько читав дуже багато, та й мати теж, а мені хотілося бути такою, як вони. Я не зважала на їхні суперечки і переставала гратися або читати тільки тоді, коли раптом западала тиша і лунав той чужий мені голос батька. З тієї миті у суперечці верховодив він, а я чекала, доки зібрання скінчиться, щоб переконатися, що він стане знов таким, як був — лагідним і люблячим.

Того вечора, коли батько вимовив цю фразу, він тільки-но дізнався, що в мене не все гаразд у школі. То було щось нове. З першого класу початкової школи я завжди добре вчилася і лише в останні два місяці почала занедбувати навчання. Але для батьків мої шкільні успіхи були дуже важливі, і коли я принесла перші погані оцінки, стривожилася насамперед мати.

- Що таке?
- Не знаю.
- Ти маєш учитися.
- Я й учуся.
- То в чому річ?
- Дещо я пам'ятаю, а дечого запам'ятати не можу.
- Учи, поки не запам'ятаєш усього.

Я вчилася аж до знемоги, але результати й далі розчарували. Того пополудня мати якраз ходила поговорити з учителями і повернулася дуже засмучена. Вона мені не докоряла — батьки ніколи мені не докоряли. Лише зауважила: «Найбільше незадоволена вчителька математики, але вона сказала, що ти можеш, якщо захочеш». Тоді пішла до кухні готувати вечерю, а тим часом прийшов батько. Зі своєї кімнати я чула, як мати переповідає йому нарікання вчителів, і зрозуміла, що вона хоче виправдати мене змінами, пов'язаними з настанням підліткового віку. Та він перебив її тоном, яким зі мною не розмовляв ніколи — навіть з інтонаціями говірки, яка в нашому домі була суворо заборонена, — він сказав слова, про які, без сумніву, пошкодував:

— Підлітковий вік тут ні до чого — обличчям вона стає схожа на Вітторію.

Я впевнена: якби він знав, що я його чую, то ніколи б не говорив цим тоном, таким далеким від нашої звичної веселої легкості. Вони обоє думали, що двері до моєї кімнати зачинені, я завжди їх зачиняла, і не помітили, що хтось залишив їх відчиненими. Саме так, у дванадцять років, почувши голос свого батька, навмисно стишений, я дізналася, що стаю схожою на його сестру, жінку, в якій — я це чула, відколи себе пам'ятаю — досконало поєднувалися потворність і злоба.

Тут мені можна було б заперечити: «Ти перебільшуєш, батько твій не сказав дослівно: “Джованна бридка”. Це правда, йому не властиво було вимовляти такі брутальні слова. Але в той період я була дуже вразлива. Уже рік як у мене почалися місячні, груди аж надто випирали, і я цього соромилася, боялася, що від мене йде поганий запах, тому безперервно милася, йшла спати без настрою і без настрою прокидалася. У той час єдиною моєю розрадою і єдиною певністю в житті був той факт, що батько обожиював у мені все. Тому те його порівняння з тіткою Вітторією було гірше, ніж якби він сказав: «Колись Джованна була гарною, а тепер стала потворною». Ім'я Вітторії лунало у нас удома, наче ім'я якогось монстра, що опоганює й заражає кожного, кого торкнеться. Про неї я знала дуже мало, бачила її лише кілька разів, але — в тому-то й річ — пам'ятала з цих зустрічей тільки свої почуття огиди й страху. Ці огиду і страх навівовала мені не вона сама, у плоті й крові; її саму я зовсім не пам'ятала. Лякали мене огида та страх, що їх відчували до неї мої батьки. Батько завжди говорив про свою сестру недомовками, немов вона виконувала якісь осуду гідні обряди, які ганьбили її саму й накликали ганьбу на кожного, хто з нею знався. Натомість мати ніколи її не згадувала, ба навіть намагалася вгамувати вибухи чоловіка, немов боячись, що Вітторія, де б вона не була, почує їх і відразу прибіжить, долаючи гігантськими стрибками довгу й круту вулицю Сан-Джакомо-дей-Капрі, зумисне притягне із собою всі хвороби з розташованих поблизу лікарень, стрімко злетить у наше помешкання на сьомому поверсі, порозбиває всі меблі, вергаючи чорні блискавки з хмільних очей, і надає матері ляпасів, тільки-но вона спробує протестувати.

Звісно, я відчувала, що за цією напругою напевне криється ціла купа завданих і зазнаних кривд, але про сімейні

історії я тоді мало що знала, та й не вважала ту жахливу тітку членом нашої родини. Вона була страхопудом мого дитинства, висохлим і лиховісним силуетом, найженою тінню, яка чаїлася за рогами будинків, коли западала темрява. Тож як могло статися, що ось просто так, без жодних зайвих слів, я раптом дізналася, що обличчям стаю схожою на неї? Я? Я, яка досі вважала себе гарною і завдяки батьковій гадала, що такою залишуся назавжди? Я, яка завдяки його постійним компліментам вірила, що маю чудове волосся, яка хотіла, щоб мене любили, бо він любив мене і весь час говорив про це, я, яка вже й так страждала від усвідомлення, що батьки мої раптом перестали бути задоволеними мною, і це їхнє незадоволення вже й так гризло мене, затьмарюючи все?

Я чекала, що скаже мати, але її реакція мене не потішила. Хоч вона й ненавиділа всіх чоловікових родичів і відчувала огиду до зовиці, як відчують огиду до ящірки, що пробігає по голій нозі, вона не відповіла йому обуреним вигуком: «Ти здурів, між моєю донькою і твоєю сестрою немає нічого спільного!» Вона обмежилася слабким, коротким запереченням: «Та що ти кажеш, це не так». Я підбігла до дверей своєї кімнати й зачинила їх, щоб не почути чогось іще гіршого. Тоді я мовчки заплакала і перестала плакати лиш тоді, коли батько гукнув — цього разу лагідним голосом — що вечеря готова.

Витерши сльози, я пішла до них у кухню і, утупившись поглядом у тарілку, була змушена витерпіти цілу низку корисних порад, як покращити свою успішність у школі. Відтак я знову почала вдавати, що роблю уроки. А батьки вмостилися перед телевізором. Мені боліло, і біль не хотів ані відступати, ані слабшати. Чому батько вимовив ці слова, чому мати не дала йому рішучої відсічі? Був це

наслідок їхнього незадоволення моїми поганими оцінками чи тривога, не пов'язана зі школою, яка виникла в них ще бозна-коли? А насамперед: чи він, саме він вимовив ці нестерпні слова через хвилину прикрість, яку я йому справила, а чи його гострий погляд людини, яка бачить і знає все, розгледів ознаки мого майбутнього зіпсуття, симптоми недуги, яка розвивалася і засмучувала його, супроти якої він не знав, як діяти? Цілу ніч я була в розпачі. Вранці вирішила, що врятуватись я можу, тільки якщо побачу, яким насправді є обличчя тітки Вітторії.

3

Була то непроста справа. У такому місті, як Неаполь, населеному розгалуженими родинами, які попри всі сімейні чвари, іноді навіть криваві, ніколи насправді не палили всіх мостів, батько мій, навпаки, жив абсолютно окремо, немовби не мав кровних родичів, немовби сам себе породив. Звісно, я часто стикалася з батьками матері та її братом. Усі вони були особами приятними, дарували мені чимало подарунків, і поки дідусь з бабусею не повмирали — першим помер дідусь, а через рік і бабуся, їхній несподіваний відхід у засвіти збував мене, а мати плакала, як плакали ми, дівчатка, коли нам було боляче — і поки дядько не виїхав працювати кудись далеко, наші зустрічі з ними були частими і радісними. Натомість про кривих мого батька я не знала нічого. Вони з'являлися в моєму житті нечасто, з нагоди чийогось шлюбу або похорону, і все це відбувалося в атмосфері такої фальшивої приязності, що ці обов'язкові ритуали — привітайся з дідусем, поцілуй-но тітку — ніякого почуття, крім незручності, у мене не викликали. Тож до цих родичів особливого інтересу я не мала, зокрема

тому, що після цих зустрічей батьки мої нервувалися і за обопільною згодою швидко забували про них, немов їх примусили взяти участь у якійсь дешевій мізансцені.

Крім того, слід відзначити, що материна рідня жила у конкретному місці з бентежною назвою «Музей» — вони були дідусь і бабуся з Музею — тоді як місце, де жили родичі батька, було невизначене й безіменне. Достеменно я знала тільки одне: ідучи до них, треба було спускатися вниз, щораз нижче й нижче, у найнижчий низ Неаполя, а дорога була така довга, що мені здавалося, ніби ми і батькова рідня живемо в різних містах. І довгий час я вважала це правдою. Наш дім був у найвищій частині Неаполя, тому куди б ми не йшли, завжди доводилося спускатися вниз. Батько й мати залюбки спускалися лише до району Вомеро або ж, уже не так охоче, до дому дідуся й бабусі біля Музею. Їхні друзі мешкали переважно на вулиці Суареса, площі Артїсті, на вулицях Луки Джордано, Скарлатті, Чімарози — усі ці місця були мені добре відомі, бо там жило й багато моїх однокласників. Не кажучи вже про те, що всі вони вели до парку Флоридіана, а я любила це місце. Мати гуляла там зі мною на сонці та свіжому повітрі, ще коли я була немовлям, і там же я провела чимало приємних годин з моїми подругами з раннього дитинства, Анджелою та Ідою. Лише після позначених цими топонімами місць, кожне з яких тішило око рослинами, морськими краєвидами, садками, квітами, дитячими іграми і добрими манерами, починався справжній спуск, який для батьків моїх був неприємним. Вони спускалися вниз щодня — ішли на роботу або по закупі, а батько ще й на різні зустрічі та дискусії, пов'язані з його науковою діяльністю — переважно фунікулером, до кварталу К'яя, до вулиці Толедо, а звідти прямували до площі Плебішіто, до Національної